

УДК 347.965.025(092)(477)"36"

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2024-1/5>

ГРИГОРІЙ КАЛІСТРАТОВИЧ СТЕПУРА – АДВОКАТ, ЮРИСТ, ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Яцишин Михайло Михайлович,

доктор юридичних наук, професор,
професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-4502-9563
Researcher ID: E-1252-2019

У статті відзначається, що професійне становлення та організація діяльності адвокатського корпусу на Волині міжвоєнного періоду значною мірою були зумовлені попереднім періодом формування корпусу адвокатів, традиціями, що панували в середовищі адвокатів, а особливо обставинами державно-правового розвитку та новими історичними та правовими реаліями.

Проаналізовано правові підстави діяльності адвокатів міжвоєнного періоду. Зазначається, що процесуальне становище адвоката у кримінальному процесі у міжвоєнний період регулювалося у різних регіонах різними законодавчими актами. Охарактеризовано чинне законодавство окресленого періоду, яке суттєво вплинуло на роботу українських адвокатів, їхні завдання у зв'язку з політичною обстановкою. Відмічено, що діяльність інституту адвокатури було врегульовано різними правовими актами.

Серед українських державних, громадських, політичних та культурно-освітніх діячів кінця XIX – першої половини XX ст. провідне місце займають українські правники. Резюмовано, що значна кількість архівних матеріалів, що дійшли до наших днів, стосуються діяльності адвоката, члена Української Центральної Ради Григорія Степури, який в міжвоєнний період жив у державі Польща на території Волині. За часів УЦР він був губернським комісаром Харківщини в квітні-травні 1918 р., за Директорії УНР – подільським губернським комісаром Поділля у період з 3 листопада 1917 року до квітня 1918 року; а також з 27 листопада 1918 року до квітня 1919 року. При Кременецькому Союзі кооперативів Г. Степура відкрив правниче Бюро для селян. У 1912 року заснував приватну адвокатську контору в Кам'янці-Подільському. У 1917 р. обіймав посаду начальника міліції Кам'янецького повіту Волинської губернії, а від 1923 р. Григорій Степура мешкав із сім'єю в Луцьку.

Ключові слова: Григорій Степура, адвокат, міжвоєнний період, Волинь, Волинське воєводство.

Yatsyshyn Mykhailo. Hrygory Kalistratovych Stepura – Advocate, Lawyer, political figure of the interwar period

The article notes that the professional formation and organization of the activities of the advocate corps in Volyn during the interwar period were largely conditioned by the previous period of the formation of the advocate corps, the traditions that prevailed among lawyers, and especially the circumstances of state and legal development and new historical and legal realities.

The legal basis of the activity of lawyers in the interwar period is analyzed. It is noted that the procedural position of a lawyer in a criminal trial in the interwar period was regulated in different regions by different legislative acts. The current legislation of the outlined period, which significantly influenced the work of Ukrainian lawyers, their tasks in connection with the political situation, is characterized. It was noted that the activities of the Institute of Advocacy were regulated by various legal acts.

Among the Ukrainian state, public, political and cultural and educational figures of the end of the 19th – the first half of the 20th century. the leading place is occupied by Ukrainian lawyers. It is summarized that most of the archival materials that have reached our days relate to the activities of the lawyer, member of the Ukrainian Central Council Hryhoriy Stepura, who lived in the state of Poland in the territory of Volyn in the interwar period. During the time of the UCR, he was the provincial commissar of the Kharkiv region in April-May 1918, under the Directorate of the Ukrainian People's Republic, he was the Podilsk provincial commissar

of Podillia in the period from November 3, 1917 to April 1918; and also from November 27, 1918 to April 1919. H. Stepura opened a legal office for peasants at the Kremenets Union of Cooperatives. In 1912, he founded a private law office in Kamianets-Podilskyi. In 1917, he held the post of police chief of the Kamianets District of the Volyn Province, and from 1923 Hryhorii Stepura lived with his family in Lutsk.

Key words: Hryhorii Stepura, lawyer, interwar period, Volyn, Volyn Voivodeship.

Діяльність української адвокатури охоплює різні періоди в історії України на територіях, які не завжди мали українську державність. Однак, варто відзначити участь адвокатів-українців як у розвитку сучасної адвокатури, так і у визвольному русі українців.

Професійне становлення та організація діяльності адвокатського корпусу на Волині міжвоєнного періоду значною мірою були зумовлені попереднім періодом формування корпусу адвокатів, традиціями, що панували в середовищі адвокатів, а особливо обставинами державно-правового розвитку та новими історичними та правовими реаліями.

Мета статті – дослідити суспільно-політичну діяльність адвоката Григорія Степури, яка безпосередньо впливала на суспільно-історичні процеси на території Західної Волині міжвоєнного періоду ХХ ст., що перебувала в складі Польщі.

Правовою підставою діяльності адвокатів став, в першу чергу, тимчасовий статут про устрій адвокатури Польщі від 24 грудня 1918 р. Особливо слід зацентрувати на тому, що «Тимчасовий статут адвокатури Польської держави» з самого початку діяв на українських землях, що були під владою Російської імперії, натомість діяльність всієї польської адвокатури було уніфіковано лише після того, як в 1932 році вступив в силу новий закон про устрій адвокатури в Речі Посполитій. 23 червня 1922 року дію Тимчасового Статуту було розширено на територію Волинського воєводства [1].

Процесуальне становище адвоката у кримінальному процесі у міжвоєнний період регулювалося у різних регіонах Польщі різними законодавчими актами: у західній частині держави застосовувався КПК Німеччини 1877 р., у центральній та східній – норми кримінально-процесуального законодавства Росії, в Галичині – КПК Австрії 1873 р.

Крім того, у цих регіонах польською владою було прийнято ряд законодавчих

актів, які мали важливе значення для процесуального становища адвоката у кримінальному процесі. Ось деякі з них. У західній частині держави: 1) розпорядження міністра колишньої пруської території від 15 грудня 1919 р. про запровадження польського правосуддя; від 15 грудня 1919 р. про організацію кримінального судочинства; від 31 січня 1920 р. про запровадження польського правосуддя за демаркаційною межею; від 28 березня 1920 р. про внесення змін до німецького закону про судоустрій; від 23 червня 1920 р. про додаткові зміни до німецького закону про судоустрій; від 25 жовтня 1921 р. про передачу міністру юстиції функцій управління органами правосуддя на колишній пруській території; 2) закон від 6 липня 1922 р. про запровадження на колишній пруській території надзвичайних судів, від 20 липня 1922 р. про надзвичайні суди, від 24 березня 1924 р. про мову судочинства [2].

У центральній частині та на волинських землях: декрет від 9 грудня 1918 р. про внесення деяких змін до кримінального і кримінально-процесуального кодексів, закон від 25 лютого 1921 р. про внесення деяких змін до кримінального законодавства, декрет від 8 лютого 1919 р. про створення судів для неповнолітніх, закон від 30 червня 1919 р. про запровадження надзвичайних судів, закон від 21 липня 1919 р. про внесення деяких змін до кримінального кодексу та до закону про кримінальний процес, закон від 18 березня 1921 р. про внесення деяких змін до тимчасових приписів про запровадження судочинства у колишньому Королівстві Польському, розпорядження Ради Міністрів від 13 квітня 1921 р. щодо кримінально-судових приписів, які діють на землях Речі Посполитої відповідно до міжнародного договору від 12 жовтня 1920 р., розпорядження Ради Міністрів від 23 червня 1922 р. про надзвичайні суди [2].

На території Галичини: декрет від 8 лютого 1919 р. про запровадження

судочинства на колишній австрійській території, закон від 21 жовтня 1919 р. про спрощений судовий розгляд кримінальних справ, закон від 16 липня 1920 р. про зміни до закону про кримінальний процес для колишньої австрійської території, закон від 17 грудня 1920 р. про внесення змін до закону про кримінальний процес 1873 р. щодо судів присяжних, закон від 26 вересня 1922 р. про внесення деяких змін до кримінального-процесуального законодавства щодо судів присяжних [2].

Організацію інституту адвокатури на цих землях було врегульовано також різними правовими актами. Зокрема, у західній частині Польщі діяв закон Німеччини про адвокатуру від 1879 р., у центральній частині та на Волині – Тимчасовий статут адвокатури від 30 грудня 1918 р., в Галичині – закон про адвокатуру Австрії від 6 липня 1868 р. Ці закони про адвокатуру діяли на цих землях до прийняття єдиного для Польщі закону про адвокатуру від 7 жовтня 1932 р.

2 березня 1921 р. на загальному засіданні відділів Луцького окружного суду був затверджений статут Консультації присяжних адвокатів, а вже 11 березня обрані члени правління Консультації. Крім надання юридичних консультацій, правління вело нагляд за розвитком адвокатури на Волині, даючи свою характеристику кандидатам на посади адвокатів, перевіряло їх кваліфікацію, а також опікувалось усіма справами, що стосувались адвокатів. 25 жовтня 1922 р. Головна рада адвокатів проголосила Луцьку колегію адвокатів. 18 листопада 1922 р. на загальному засіданні адвокатів округу Луцького окружного суду було ліквідоване управління Консультації та утворена Луцька рада адвокатів. Вона проводила контроль над професійною діяльністю членів Колегії. В січні 1923 р. рада адвокатів створила дисциплінарний суд, який повинен був слідкувати за дотриманням професійної етики членами волинської адвокатури [3].

Серед українських державних, громадських, політичних та культурно-освітніх діячів кінця XIX – першої половини XX ст. провідне місце займають українські правники. Беззаперечно, Львів був найактивнішим осередком правової думки та адвокатури у відродженій Польщі. На Західній

Волині професійна діяльність адвокатів-українців не була такою активною, як в Галичині, і ще чекає свого дослідника. Відомими адвокатами Волині зазначеного періоду були Богдановський Сергіуш (адвокат, м. Луцьк Волинського воєводства), Загурський Юзеф (адвокат, м. Луцьк Волинського воєводства), Черевко Юрій (адвокат, м. Луцька Волинського воєводства), проте щодо діяльності яких є відносно небагато інформації в місцевих архівах [3].

Найбільше архівних матеріалів, що дійшли до наших днів, стосуються діяльності адвоката, члена Української Центральної Ради Григорія Степури. В міжвоєнний період жив на території Волині. За часів УЦР був губернським комісаром Харківщини в квітні-травні 1918 р., за Директорії УНР – подільським губернським комісаром Поділля у період з 3 листопада 1917 року до квітня 1918 року; а також з 27 листопада 1918 року до квітня 1919 року. При Кременецькому Союзі кооперативів Г. Степура відкрив правниче Бюро для селян. У 1912 року заснував приватну адвокатську контору в Кам'янці-Подільському. У 1917 р. обіймав посаду начальника міліції Кам'янецького повіту Волинської губернії, а від 1923 р. Григорій Степура мешкав із сім'єю в Луцьку.

Чи не вперше у новітній історіографії інформація про нього з'явилася в діаспорі на сторінках «Енциклопедії українознавства». Серед сучасних українських істориків першим дослідив основні віхи життя Степури Віталій Станіславович Лозовий [4].

Також постать волинського адвоката Григорія Степури стала предметом наукових історико-правових досліджень, зокрема, І. Скакальської [5, 6].

У Державному архіві Волинської області можна знайти документи з домашньої бібліотеки Г. Степури: з історії Української православної церкви на Західній Україні; справа Бюро писання прохань при Кременецькому повітовому союзі кооперативів; справа батьківського комітету Луцької української гімназії; копії звинувачувальних актів на членів КПЗУ; газети, відозви, листівки виборчої кампанії по виборах до міської ради м. Луцька (1927); відозви, некрологи, листівки увіковічення пам'яті

С. Петлюри, а також листування Г. Степури з громадським діячем М. Левицьким, кобзарями Д. Щербинуою, К. Місевичем [7].

Григорій Калістратович Степура (1881–1944) уродженець м. Жванець, нині Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, після закінчення школи навчався у Подільській духовній семінарії в Кам'янці-Подільському, однак через участь в українському гуртку під тиском адміністрації семінарії був змушений перевестися у Кутаїську духовну семінарію. Завершивши 1903 р. навчання у семінарії, Григорій близько року працював вчителем і згодом вступив до Харківського ветеринарного інституту. Тут Степура приєднався до української студентської громади. Незабаром він змінив уподобання і вступив до Варшавського університету на юридичний факультет [8].

Під час російської революції 1905–1907 рр., коли в країні відбулися певні послаблення у національному питанні, його батько Калістрат Степура у березні 1907 р. відкрив у Жванці бібліотеку «Просвіти», в якій також продавались українські книжки. Коли на канікули до рідного містечка приїздив Григорій, то збирав у бібліотеці місцеву молодь і вів проукраїнську агітацію, через це, за клопотанням поліції, цей заклад було закрито.

У 1908–1914 рр. Григорій Калістратович був членом Подільської «Просвіти», активно працював в Українській студентській громаді. За його активної участі було «організовано хор і оркестр, почали давати концерти для студентів, ставили п'єси на українські теми». Ця діяльність потрапила в поле зору поліції. 5 травня 1911 р. у Жванецькій оселі Григорія Степури жандарми влаштували обшук.

Закінчивши 1912 р. університетські студії, Григорій Степура деякий час працював у Кам'янці-Подільському присяжним повіреним (адвокатом), а потім мировим суддею. Тоді ж він співпрацював із газетами, був відомим на Поділлі публіцистом. Статті підписував псевдонімами: Степовий, Білан, Жванченко-Подністряк [8].

Події Лютневої революції 1917 р. втягнули Григорія Степуру у вир політичного життя. Навесні й на початку осені він був начальником міліції Кам'янецького повіту. Про революційні настрої на селі засвідчує

повідомлення Григорія Степури подільському губернському комісару про події в Рихті. Так, «13 червня товпа селян, здебільшого жінки, напали на начальника Рихтинської повітової міліції, побила його, пограбувала і вигнала за межі волості, не бажаючи мати у себе міліції». 26 червня в село направили «помічника начальника міліції для роз'яснення селянам обов'язків міліції», але його також побили й кинули до річки. Врешті Степура констатував, що «на даний момент, у зв'язку з відсутністю реальної сили і небезпеки нових насиль з боку селян, неможливо провести дізнання з даного випадку» [8].

Восени 1917 р. посилюється боротьба за владу між трьома політичними силами: українським рухом, керованим Центральною Радою, представниками Тимчасового уряду та більшовиками. Українським силам шляхом виборів вдається взяти владу до своїх рук. 10 вересня 1917 р. замість ставленика Тимчасового уряду Александрова посаду губкомісара зайняв український соціал-демократ Стаховський, а його помічниками стали Степура та Семашенко, перед тим обрані Подільською радою громадських організацій.

Проте Тимчасовий уряд не залишав спроб втручатися в справи. Так, 29 жовтня 1917 р. помічник військового комісара при арміях Південно-Західного фронту оголосив військовий стан. Григорій Степура рекомендував місцевим органам влади не виконувати цього розпорядження, оскільки верховною владою в Україні є Центральна Рада та її орган Генеральний Секретаріат, які «можуть видавати чи скасовувати ті чи інші закони і постанови» [8].

Після Жовтневого перевороту 1917 р. у Петрограді на Поділлі, як і в інших регіонах України, розпочалась боротьба за владу між Радами, де значний вплив мали більшовики, та українською місцевою адміністрацією. Центром протистояння на Поділлі стала Вінниця, де тоді перебували губернські установи. Там активну роботу здійснювали більшовицькі пропагандисти, очолювані Євгенією Бош, яка закликала захопити владу і давала вказівки щодо організації повстання. У таких складних умовах Степура виконує обов'язки губкомісара, а 2 грудня Генеральний Секретаріат затвердив його на цій посаді [8].

10 листопада Вінницька Рада робітничих і селянських депутатів зробила спробу поставити під свій контроль діяльність крайової адміністрації: вона призначила свого представника при губкомісарові. Степура відразу ж доповів про це Генеральному Секретаріату. Відтак повноваження місцевих інституцій як органів влади, що підкоряються виключно Центральній Раді, а не Раднаркому, були підтверджені телеграмою голови українського уряду Володимира Винниченка. Цю інформацію було швидко розповсюджено по всій губернії.

У січні 1918 р. з прибуттям до Кам'янця збільшовиченого ставропольського полку, який уславився протиукраїнською агітацією, становище влади УНР стало критичним. Допомога з Києва не надійшла, збройна сила була на боці збільшовичених солдатів, які 21 січня захопили владу в місті. 7 лютого нова влада розпорядилася заарештувати губкомісара Степуру, начальника повітової міліції Майстеренка, інших посадових осіб, але виконати це розпорядження не вдалося [8].

У лютому 1918 р. командування армії УНР, готуючись до контрнаступу пробільшовицьких військ, зосереджувало свої сили. З дорученням до українського командування в лютому до Кам'янця прибув лояльний до Центральної Ради полковник князь Ігор Камнен-Палеолог. Він загітував на бік української влади й очолив 3-й мусульманський батальйон Кавказького корпусу (400 вояків). 28 лютого, напередодні запланованого наступу українського війська на Кам'янець, його батальйон рішучими діями вибив більшовиків з міста. О 10-й годині ранку князь Камнен-Палеолог вийшов назустріч українському війську, що на чолі з Подільським губернським комісаром Григорієм Степурою вступало до Кам'янця.

Степура у зверненні до населення губернії закликав до спокою і чесної праці, попереджував, що жодного насильства не допустить і всіх, хто посміє зі зброєю в руках повстати проти УНР та її уряду, віддаватиме під суд [8].

На початку квітня 1918 р. Степуру призначають губернським комісаром Слобідської України. Та невдовзі, після гетьманського перевороту, він повертається на Поділля, мешкає у Жванці, де займає посаду мирового судді.

З початком антигетьманського повстання Степура бере в ньому активну участь, очолюючи збройні формування. Вже 19 листопада 1918 р. Директорія поновлює його на посаді Подільського губернського комісара. Одразу ж він розпочав роботу з відновлення діяльності органів влади УНР: місцевих комісарів, міських і повітових демократичних самоврядувань.

Розуміючи велике обурення селянства, Степура наказав усім повітовим комісарам заарештовувати і проводити слідство проти тих поміщиків, які за гетьманату брали із селян контрибуції й катували їх за допомогою австро-угорських військ. Тут Степура зіткнувся зі старими проблемами: анархією, хаосом, безладдям. 18 листопада 1918 р. губкомісар видав наказ, у якому оголосив, що буде рішуче боротися з виступами та агітацією проти державного ладу Української Республіки.

Після повалення гетьманату становища в Україні та на Поділлі стабілізувати не вдалося. Населення мало розбиралось в політичній ситуації. Деякі військові частини УНР розкладались, піддавались демагогічній агітації та провокаціям. 15 січня 1919 р. деякі полки, розквартировані в Кам'янці, виступили проти влади УНР. Губкомісар Степура енергійно придумав виступ. Він оголосив у Кам'янці надзвичайний стан. Врешті військові частини армії УНР роззброїли заколотників і відправили їх по домівках.

На початку березня 1919 р. Степура, зібравши певні військові сили, мав намір навести порядок в губернії, та й у самому Кам'янці отамани деяких військових частин, нікому не підкоряючись, створювали в місті напружену атмосферу. Степура звертався до військової влади, щоб приборкати недисциплінованих командирів, але це не мало позитивних наслідків [8].

На початку травня 1919 р. губкомісар Степура перебував на Галичині. У цей час Кам'янець і більшу частину Поділля контролювали більшовики. У червні 1919 р., коли влада УНР відновилася, Степуру звільнили від обов'язків губкомісара, як зазначалося, на його прохання, хоча він сам спростовує це твердження. Степура мешкає у Жванці й очолює місцеве Товариство споживачів «Дністер», яке існувало при «Просвіті».

Улітку 1920 р. Степура почав працювати у Міністерстві внутрішніх справ УНР. Він отримав надзвичайні повноваження для ревізії діяльності прифронтових дивізійних комісарів: мав право створювати слідчі комісії, проводити арешти, обшуки тощо. 26 липня 1920 р. Степуру відрядили у прифронтову смугу військ УНР для виконання доручення «надзвичайно великої державної ваги». Незважаючи на запеклі бої з більшовиками, армія УНР вимушено відступила за Збруч – тогочасний кордон із Польщею. Степура разом із родиною назажди покидає Поділля. У січні 1921 р. він очолює делегацію до Варшави, де висловлює протест проти визнання польським урядом Радянської України [8].

У 1923 р. після переїзду з Кременця до Луцька під його керівництвом діяло «Бюро правних порад і писання прохань» при міській і повітовій «Просвіті», яке стало своєрідним місцем захисту скривджених волинян. Серед тих, хто шукав його захисту, були українські націоналісти,

члени Компартії Західної України, учасники єврейських і польських організацій. Адвокат Степура мав високу кваліфікацію, блискуче захищав клієнтів. У Луцьку Степура вів також активну громадську діяльність, зокрема, листувався з відомим українським діячем Андреем Шептицьким.

У 1939 р. в селі Юляна, нині село Дачне, що біля Луцька, енкаведисти заарештували Григорія Степуру. У 1944 р. він помер на заслання в місті Ургенч Хорезмської області. Місце поховання невідоме.

Таким чином, вивчення історичного досвіду діяльності української адвокатури позитивно впливає на формування корпоративної культури адвокатів України та Польщі, а професійний досвід і здобутки українських славетних правників та адвокатів стануть надійним орієнтиром для наслідування та надихатимуть ть сучасних адвокатів гідно продовжувати свою історичну місію творення нового досконалішого правового середовища і виховання нового покоління свідомих українських громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яцишин М. М., P. Lis Markiewicz. Українська адвокатура Східної Галичини у системі права Речі Посполитої (1921–1939 рр.) *Історико-правовий часопис: науковий журнал* / упоряд. О. Крикунов. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 1(7). С. 193–199.
2. Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.) : моногр. / І. Ю. Гловацький; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Каф. історії та теорії держави і права. Л. : Тріада Плюс, 2003. 346 с.
3. Яцишин М. М. Українська адвокатура міжвоєнного періоду на Волині (1918–1939 рр.). *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 24–25 червня 2016 р.)* / уклад. Л.М. Джурак. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 82–84.
4. Лозовий В. С. Григорій Степура – політичний та громадський діяч Поділля в добу революції. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки*. Т. 6(8). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 2001. С. 552–558.
5. Скакальська І. Громадська та професійна діяльність адвоката Григорія Степури. *Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу : Адвокатура України: історія та сучасність (на пошану адвоката, президента Української Народної Республіки в екзилі Степана Порфировича Витвицького), 24 листопада 2015 р., м. Львів* / Уклад. І.Б. Василик, І.С. Яковець. К. : Атіка, 2011. 944 с.
6. Скакальська І. Б. Історія України в особах: волинська сторінка міжвоєнного періоду ХХ ст. 2022. 128 с.
7. Держархів Волинської області. Ф. 522, оп. 1, спр. 2, арк. 47.
8. Йолтуховський Р. Губернський комісар зі Жванця. URL: <https://podolyanin.com.ua/history/7891/>.

REFERENCES:

1. Yatsyshyn M. M., P. Lis Markiewicz. (2016). *Ukrayins'ka advokatura Skhidnoyi Halychyny u systemi prava Rechi Pospolytoyi (1921–1939 rr.)* [The Ukrainian Bar of Eastern Galicia in

the System of Law of the Polish-Lithuanian Commonwealth (1921–1939)]. *Istoryko-pravovyy chasopys: naukovyy zhurnal / uporyad. O. Krykunov. Luts'k: Skhidnoyevrop. nats. un-t im. Lesi Ukrayinky, № 1(7). С. 193–199 [In Ukrainian].*

2. Hlovats'kyy I. YU. (2003). *Ukraïns'ki advokaty u politychnykh sudovykh protsesakh u Skhidniy Halychyni (1921–1939 rr.) [Ukrainian lawyers in political trials in Eastern Galicia (1921–1939)] : monohr. / I. Yu. Hlovats'kyy; L'viv. nats. un-t im. I. Franka. Kaf. istoriyi ta teoriyi derzhavy i prava. L. : Triada Plyus, 346 s. [In Ukrainian].*

3. Yatsyshyn M. M. (2016). *Ukrayins'ka advokatura mizhvoyennoho periodu na Volyni (1918–1939 rr.) [Ukrainian Bar of the Interwar Period in Volyn (1918–1939)]. Aktual'ni pytannya reformuvannya pravovoyi systemy: zb. materialiv XIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Luts'k, 24–25 chervnya 2016 r.) / uklad. L.M. Dzhurak. Luts'k: Vezha-Druk, S. 82–84.*

4. Lozovyy V. S. (2001). *Hryhorii Stepura – politychnyy ta hromads'kyy diyach Podillya v dobu revolyutsiyi [Hryhorii Stepura – political and public figure of Podillia during the revolution]. Naukovi pratsi Kam"yanets'-Podil's'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Istorychni nauky. T. 6(8). Kam"yanets'-Podil's'kyy: Kam"yanets'-Podil's'kyy derzh. ped. un-t, S. 552–558 [In Ukrainian].*

5. Skakal's'ka I. (2011). *Hromads'ka ta profesiyna diyal'nist' advokata Hryhoriya Stepury [Public and professional activity of the lawyer Hryhorii Stepura. Collection of materials of the All-Ukrainian round table]. Zbirnyk materialiv Vseukrayins'koho kruhloho stolu : Advokatura Ukrayiny: istoriya ta suchasnist' (na poshanu advokata, prezidenta Ukrayins'koyi Narodnoyi Respublivky v ekzyl'i Stepana Porfyrovycha Vytvyts'koho), 24 lystopada 2015 r., m. L'viv / Uklad. I.B. Vasylyk , I.S. Yakovets'. K. : Atika, 944 s. [In Ukrainian].*

6. Skakal's'ka I. B. (2022). *Istoriya Ukrayiny v osobakh: volyns'ka storinka mizhvoyennoho periodu XX st. [History of Ukraine in Persons: Volyn page of the interwar period of the twentieth century]. 128 c. [In Ukrainian].*

7. *Derzharkhiv Volyns'koyi oblasti [State Archives of Volyn region]. F. 522, op. 1, spr. 2, ark. 47 [In Ukrainian].*

8. *Yoltukhovs'kyy R. Huberns'kyy komisar zi Zhvantsya [Provincial Commissioner from Zhvanets.]. Retrieved from <https://podolyanin.com.ua/history/7891/> [In Ukrainian].*